

4. Гордієнко В. Німецько-фашистський окупаційний режим і православні конфесії в Україні / В. Гордієнко // Український історичний журнал. – 1998. – №3. – С. 107-119.
5. Кульчицький С.В. Україна між двома війнами (1921-1939 рр.) / С.В. Кульчицький. – К. : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. – 336 с.
6. Лисенко О. Релігійне питання у теорії та практиці українського націоналізму / О. Лисенко // Український історичний журнал. – 2000. – № 6. – С. 29-50.
7. Поліщук В. Гірка правда. Злочинність ОУН-УПА (сповідь українця) / В. Поліщук. – Торонто-Варшава-Київ, 1995. – 481 с.
8. Секреты польской политики 1935-1945 гг. Рассекреченные документы Службы внешней разведки Российской Федерации / [Сост. Л.Ф. Совцов]. – М. : РИПОЛ Классик, 2010. – 510 с.
9. Сергійчук В. Український здвиг: Волинь. 1939-1955 рр. / В. Сергійчук. – К.: Українська видавнича спілка, 2005. – 840 с.
10. Стоколос Н. Конфесійна політика окупаційної адміністрації рейхскомісаріату "Україна" в 1941-1942 рр. / Н. Стоколос // Український історичний журнал. – 2004. – № 3. – С. 91-111.
11. Стоколос Н. Конфесійно-етнічні трансформації в Україні (XIX - перша половина XX ст.) / Н. Стоколос. – Рівне, 2003. – 480 с.
12. Шаповал Ю. Україна XX століття: особи та події в контексті важкої історії / Ю. Шаповал. – К. : Генеза, 2001. – 560 с.
13. Шип Н. Церковно-православний рух в Україні (поч. XX ст.) / Н. Шип. – К., 1995. – 66 с.
14. Політична історія України XX ст.: У 6 т. / Редкол.: І.Ф. Курас (голова) та ін. – К. : Генеза, 2002-2003. – Т.4. Україна у другій світовій війні, 1939-1945. [Кер. тому В.І. Кучер]. – К. : Генеза, 2003. – 584 с.

Гергелюк Н. М. Религиозные детерминанты возникновения национально-освободительного движения в Западной Украине в 30–40-е гг. XX в.

Бурные события первой половины XX столетия принесли обществу очередные социально-экономические и политические проблемы. Относительно короткое, в масштабах всемирной истории, затишье между мировыми войнами время от времени нарушали очередные потрясения. В статье проиллюстрированы предпосылки возникновения движения сопротивления, направленного на борьбу с полным уничтожением национально-религиозной идентичности украинцев, которые в данный период находились под властью Польши. Продемонстрированы амбициозные планы государственных деятелей в деле духовного и физического закрепощения нашего народа. Также проанализирован ход событий, связанных с зарождением и усилением противостояния простого народа, духовенства, интеллигенции оккупационной власти в вопросах веры, национальной самоидентичности и т.п.

Ключевые слова: УАПЦ, РПЦ, ОУН, УПА, Полесская Сич, Волинь.

Herheliuk M. M. Religious conditions of national liberation movement uprising in Western Ukraine of 1930s – 1940s

Dramatic events of the first half of the twentieth century brought negative changes to the society's economic and political life. Relatively short, from the world history perspective, the period of calm between the world wars was from time to time battered by disturbances. The article reveals conditions which led to the resistance movement aimed against national and religious demotion of Ukrainians under Polish rule in the time in question. The ambitions of the imperialistic states as to spiritual and physical enslavement of this nation are displayed. Also, analysed are the events that resulted in the uprising and escalation of resistance to the occupation power by ordinary people, clergy and intellectuals in terms of faith, national identity etc.

Keywords: UAOC, ROC, OUN, UPA, Polissian Sich, Volyn.

УДК 261.7(477):284.57:286.15

К. І. Яқуніна

ПОЗИЦІЯ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН–БАПТИСТІВ І П'ЯТИДЕСЯТНИКІВ У ПРОЦЕСІ ЇХ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ОБ'ЄДНАННЯ В 1944–1953 рр. НА ПРИКЛАДІ РІВНЕНСЬКОЇ ТА ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

У статті проаналізовано релігійну політику радянської влади 40–50-х рр. XX ст. в контексті організаційного об'єднання євангельських християн баптистів і п'ятидесятників. На основі аналізу архівних матеріалів висвітлено становище протестантських організацій в даний період на території Рівненської та Волинської областей. Відображено становище громад ЄХБ та п'ятидесятників в контексті їх об'єднавчої взаємодії.

Ключові слова: євангельські християни-баптисти, п'ятидесятники, радянська влада, Рада у справах релігійних культів, уповноважений Ради, Волинська область, Рівненська область.

Актуальність теми зумовлена необхідністю вивчення історичного досвіду у сфері державно-церковних відносин та конфесійного життя на локальному рівні. Форми та методи впровадження релігійної політики радянської влади характеризувала не лише всесоюзні політичні плани, а специфіку окремих регіонів. Реалізація даної політики, а тим більше організаційного об'єднання серед протестантських організацій на теренах УРСР відображали прагнення владної верхівки до повного контролю українського населення. Саме тому «корекції» підлягали найчисельніші релігійні організації. Вивчення системи впровадження релігійної політики та особливості протидії їй релігійних громад дозволить створити ефективну модель державно-церковних відносин як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях.

Обрана для дослідження тема викликає значний науковий інтерес серед дослідників. Серед науковців, що досліджували протестантські організації в контексті державно-церковних відносин ХХ ст. варто відзначити 5 та 6 томи 10-томного видання «Історія релігій в Україні» за загальною редакцією А. Колодного. Значний внесок у аналіз релігійної політики радянської влади зробили В. Баран, В. Войналович, В. Єленський, В. Пащенко. Вплив протестантських організацій євангельського, баптистського та п'ятидесятницького спрямування на конфесійну ситуацію в УРСР досліджували Ю. Вільховий, Т. Грушова (Жижкова), І. Данилова, В. Любашенко. Серед конфесійних авторів варто відзначити роботи В. Боєчко, Л. Гапонька, В. Глуховського С. Свинського. Особливості релігійності конфесійного та поза конфесійного населення УРСР досліджував В. Бондарчук. Проте наявні архівні матеріали дають можливість по новому розглянути дану проблему.

У пропонованій статті автор розглядає позиція євангельських християн-баптистів і п'ятидесятників у процесі їх організаційного об'єднання в 1944–1953 рр. на прикладі Рівненської та Волинської обл.

Дві Світові війни принесли на терени України не лише розруху та колосальні людські втрати, а й стали каталізатором релігійних змін як на рівні новоутворених держав так і у свідомості населення. Пожвавлення церковного життя у 40-х рр. ХХ ст. спричинило об'єднаними процеси протестантських організацій різного спрямування. В результаті обопільної згоди 26–29 жовтня 1944 р. у Москві на Всесоюзній нараді (з'їзд представників євангельських християн і баптистів) створюється Всесоюзна рада євангельських християн і баптистів – ВРЄХІБ (з жовтня 1945 р. – ВРЄХБ). Першим головою ВРЄХБ став у 1944 р. колишній євангельський християнин Я.І. Житков, старшим пресвітером і уповноваженим ВРЄХБ по УРСР було призначено О.Л. Андрєєва (євангельського християнина) [1, с. 192]. Радянська влада не могла не відреагувати на темпи релігійного оновлення України після війни, а тому на допомогу уже існуючій Раді у справах Руської православної церкви 29 травня 1944 р. постановою РНК № 628 було створено Раду у справах релігійних культів (далі – РСРК) [1, с. 191]. На перших же засіданнях Ради зазначалося, що «специфікою України є значна кількість діючих громад різних культів» (із 6000 культів в СРСР більше половини знаходилася в Україні, із 2989 зареєстрованих протестантських громад – 1926 діяло в Україні) [2, с. 196].

Найпоширенішими та найбільш впливовими серед протестантських конфесій були напрями п'ятидесятників: християни євангельської віри (ХЄВ), яких ще називали воронаєвцями (за псевдонімом засновника течії) та християни віри євангельської (ХВЄ). Серед інших, менш впливових п'ятидесятницьких течій в Україні були поширені євангельські християни у дусі апостольському (ЄХДА, інша назва – смородинці – походить від прізвища їхнього лідера); євангельські християни п'ятидесятники-сіоністи (ЄХПС); євангельські християни святі сіоністи (ЄХСС); суботствуючі п'ятидесятники (СП) [3, с. 154]. Керівники ХВЄ і ХЄВ прагнуть законно зареєструвати свої структури, а представники ХЄВ на Західній Україні пресвітери Д.М. Адамик, А.В. Нікітчук, П.І. Ільчук навіть відновили у Львові духовний центр, проте РСРК відразу ж розпустили його як незаконно створений [1, с. 193].

Дії РСРК були пов'язані із прагненнями об'єднати під одним керівництвом усі протестантські організації СРСР для кращого контролю та ідеологічної боротьби. Розпочати політику об'єднання було вирішено із приєднання до уже створеної ВРЄХІБ організації п'ятидесятницького спрямування. Утримуючись від реєстрації ХВЄ Уповноважені Ради разом із ідеологічним апаратом ЦККП(б)У намагалися підштовхнути їх до об'єднання із ЄХБ. Завершальним акордом прагнень радянської влади стало підписання у серпні 1945 р. в Москві «Згода про об'єднання ХВЄ і ЄХБ в один союз». Зі сторони ХВЄ угоду підписали І. Панько та Д. Пономарчук, що одразу ж був призначений на посаду помічника старшого пресвітера ВРЄХІБ в Україні Л.О. Андрєєва. Як зазначає В. Боєчко: «після цього справи приєднання ХВЄ до ВРЄХІБ пішли аж надто успішно, адже туди їх вели вже не чужі баптисти чи атеїсти, а рідні «духовні брати», які завжди у своїй риторичі мали «золоту акцію» – «відкриття Духа Святого» [4, с. 106]. За умовами «Згоди...» всі громади повинні були мати рукопокладених пресвітерів (за їх відсутності, таїнства могли здійснювати члени громади, що не були рукоположені), які здійснюють переломлення хліба, хрещення та шлюб. Хрещення та шлюб дозволялося здійснювати як з покладенням рук, так і без цього, а Вечеря Господня – як з переломленням хліба на велику кількість шматків, так і навпіл [5, с. 504].

Після підписання Серпневих угод до оновленої ВРЄХБ почали приєднуватися й інші п'ятидесятницькі спрямування: у 1946 р. – 25 громад і груп вільних християн (дарбисти), у 1947 р. – євангельські християни у дусі апостольському, пізніше – близько 70 громад Союзу церков Христових [3, с. 153]. Фактично ідея об'єднання протестантських організацій під одним контрольованим керівництвом на 1947 р. вважалася ідеальним варіантом вирішення проблеми. Звичайно весь процес об'єднання здійснювався під чітким жорстоким тиском з боку РСРК.

Рада у справах релігійних культів мала можливість не лише контролювати внутрішньоцерковне життя релігійних організацій, а й розробляти та корегувати все повоєнне законодавство про культу з дозволу ЦККП(б)У. Законодавчі акти, інструкції та положення стосувалися не лише життєдіяльності релігійних організацій, а й слугували довідковим апаратом для уповноважених Ради на місцях. В інструктивному листі № 305-с від 15 жовтня 1945 р. зазначалося: «Не допускати до реєстрації служителями культів політично шкідливі і сумнівні елементи. Спочатку громада має узгодити кандидатуру із уповноваженим Ради, а потім надсилати документи до свого релігійного центру... кандидатури неприйнятні або сумнівні відводити відразу ж під різними приводами» [2, с. 196–197].

За даними РСРК на 1945 р. до громад ЄХБ приєдналося 15 тис. п'ятидесятників [3, с. 153]. Проте дані з регіонів не відображали високої активності серед віруючих ХВЄ в бажанні до об'єднання. Так, у своєму звіті за 1945 р. для уповноваженого РСРК по УРСР Вільховому старший пресвітер ВРЄХБ Андрєєв пише, що:

«пресвітер громади с. Вильгора Гоцанського району Рівненської області гр. Ільчук заявляє: «Мы еще посмотрим как выйдут, мы должны побеседовать с братьями, которые присутствовали на совете в Москве» [6, арк. 91]. Аналізуючи стан реєстрації громад ЄХБ в областях Андреев зазначає, що в Рівненській області із 77 громад всі зареєстровані, а ось у Волинській області із 98 громад зареєстрована лише 61 громада. Також у звіті зустрічаємо інформацію про соціальний склад членів громад – 90 % віруючих ЄХБ складає робочий клас, а саме: робочі, кустарники, селяни, інваліди [6, арк. 80].

Так як ВРЄХБ займала 2 місце за кількістю віруючих в УРСР, то одним із головним завдань уповноважених РСРК було детальне дослідження цієї організації із середини. У звіті уповноваженого РСРК по УРСР Вільхового за четверте півріччя 1946 р. зустрічаємо детальний аналіз плану дій старшого пресвітера Житкова щодо майбутнього ВР ЄХБ та плану відповідних дій РСРК щодо неї. Аналізуючи діяльність даної релігійної організації за 2 роки уповноважений зазначає, що керівництвом ВРЄХБ «поставлена цель борьбы «за качество» общины, т.е. община областного центра «должна», по их мнению, стать центральной, «образцовой» общиной области, если не официально, то фактически, для этого необходимо ликвидировать разногласия между баптистами и христианами веры евангельской» [7, арк. 123]. Разом з тим, аналізуючи конфесійно-практично сторону діяльності даної релігійної організації – «служение проводится просто, строго, по заранее продуманному плану, но без «стандарта», с предварительной расстановкой своих «творческих» сил, проповедники выступают «хорошо» подготовившись, стараются говорить простым, но вместе с тем красочным народным языком, «чтобы излагаемое, каждому присутствующему на богослужении, было понятно», зауважує що «этот момент в собрании, когда люди публично выворачивают свою душу, является крепким цементом, скрепляющим всех членов общины, следовательно, вырывать таких из общин будет очень трудно и поэтому необходимо, прежде всего, уберечь, не допустить до вступления в общину» [7, арк. 124, 126].

Найбільш насторожуючим у діяльності ВРЄХБ РСРК вважало залучення молодого покоління до релігійної діяльності. Саме високий відсоток молоді у громадах вважався найголовнішим фактором збільшення кількості громад та швидкого відновлення довоєнного положення. Як можливий вихід із ситуації, Вільховий запропонував для ЦККП(б)У наступне: «над молодежью, уже втянутой в общину, нужно тактично, упорно и терпеливо работать, чтобы оторвать их от религиозных общин,.. вести с ними настойчивую, терпеливую пропаганду научного материалистического мировоззрения, являющуюся в нынешних условиях самым верным средством борьбы с религиозными предрассудками и суевериями» [7, арк. 126, 129]. Тиск з боку державних структур на шкільну та студентську молодь давав свої плоди. Так, старший секретар, член виконкому громади с. Поляни Березнівського району Рівненської області Іванов Ф.К. зазначає: «в настоящее время народ стал не тот, что бил раньше – не слушает Слово Божье а молодежь совсем не хочет слушать и не идет в молитвенный дом когда говорим Слово Божье – смеются» [8, арк. 132]. Проте дані про кількісний склад громад ЄХБ Волинської області є доволі неоднозначними:

Роки	Хрещених		Новоприбулих		Відрахованих з громади		Всього	
	до 25 років	більше 25 років	до 25 років	більше 25 років	до 25 років	більше 25 років	до 25 років	більше 25 років
1944	207	182	254	226	12	29	1264	4490
1945	102	99	167	143	21	36	1345	4553
1946	63	72	142	135	43	69	1366	4565
1947	145	98	196	154	65	79	1443	4575

Джерело: ЦДАВО України, ф. Р-4648, оп. 4, спр. 27, арк. 133.

Якщо до 1947 р. кількість новоприбулої молоді зменшувалась, незважаючи на загальний високий відсоток у громаді (в основному цей відсоток складала молодь, що ввійшла до складу громади у міжвоєнний та воєнний період), то у 1947 р. кількість новоприбулої молоді знову зросла, проте й від'ємна динаміка виходу її із громади залишилась.

1947 рік відобразив ще один тривожний знак для РСРК – у своєму звіті Вільховий зазначає: «Частина громад ХВС формально погодилася з рішенням пленуму ВРЄХБ і навіть проводить реєстрацію своїх громад за назвою ЄХБ, але практично продовжують на своїх релігійних зборах здійснення, обрядів «обмивання ніг» і «говоріння іншими мовами» [9, с. 127]. Створивши законодавчі та адміністративні умови для створення нової підконтрольної протестантської організації влада недооцінила людський фактор. Ще 1 липня 1947 р. у доповідній записці уповноважений Ради зазначає: «Сучасна структура ліквідує, повністю розколює колишній «демократизм» в секті у питаннях керівництва, передаючи в руки Уповноваженим від ВРЄХБ, обласним пресвітерам всю повноту влади в усіх питаннях життя й діяльності громад, полегшуючи підбір відповідних пресвітерських кадрів та регулювання їхньої діяльності з боку Уповноваженого Ради в справі релігійних культів» [5, с. 505], проте статистичні дані на 1 липня 1947 р. відображають незавершеність процесу об'єднання протестантських організацій – з існуючих в Україні 626 общин ХВС до ВРЄХБ приєдналося 545 [4, с. 106]. В областях картина виглядала наступним чином: у Волинській області із 45 існуючих громад ХВС, 11 не приєдналося, у Рівненській області із 115 громад всі приєдналися до ВРЄХБ [9, с. 133].

Незважаючи на підписану угоду, ні лідери євангельських християн та баптистів, ні п'ятидесятники не виконували фактично умов об'єднання. Керівники кожного з напрямків вбачали в Союзі загрозу чистоті власного віровчення. Саме це підштовхнуло п'ятидесятницьких єпископів до проведення таємного з'їзду у березні 1948 р. у Дніпродзержинську з питання координації дій з протидії дискримінації християн віри

євангельської в складі ВРЄХБ [5, с. 508]. Проте, вже наступного дня (18 березня) вранці було арештовано 14 учасників з'їзду. Проведення нелегального зібрання було сприйняте радянськими органами як прояв «антидержавної, антирадянської діяльності п'ятидесятників» [9, с. 155]. Наслідки даного з'їзду не залишили чекати довго. 30 червня 1948 р. Вільховий повідомив голові РСРК при РМ СРСР Полянському, що «деякі колишні єпископи секти п'ятидесятників: Бідаш, Шокало, Ільчук та інші, маючи намір створити нелегальний український центр керівництва ХЄВ, проводили (до арешту вищезгаданих осіб) підпільну роботу для відриву тих громад, які приєдналися до ЄХБ, і деяких з них спровокували на вихід з об'єднання» [9, с. 156]. В результаті ситуація не лише незареєстрованих чи не приєднаних протестантських організацій погіршилась, а й «законні» громади відчули зміни у політиці уповноважених. У тому ж повідомленні Вільховий повідомляє: «Оскільки на волі залишилися ще дрібні групи ХЄВ і «хиткі» елементи типу Юрчака, Рудавського та інших, і для того, щоб «остаточно ліквідувати «залишки» хевів», ми підказали духовному центру ЄХБ на Україні думку про проведення наступних заходів: у Рівненську, Львівську, Волинську й Тернопільську області виїжджає заступник старшого пресвітера ЄХБ в УРСР Пономарчук... Всі вищезгадані особи повинні в найближчий місяць-півтора навести лад у справі приєднання ХЄВ до ЄХБ. Одночасно із цим даємо вказівку уповноваженим Ради, щоб вони розпорядилися про припинення діяльності незареєстрованих «хевівських груп». А також роз'яснили, що нових громад ЄХБ реєструвати зовсім не будемо, тому що реєстрація давно вже закінчена, а ті, що прийняли угоду тепер, нехай впливаються в діючі (сусідні) громади ЄХБ» [9, с. 157].

Реакція з областей не залишила чекати довго. Уповноважений РСРК у Рівненській області, проаналізувавши діяльність п'ятидесятницьких організацій в області, у звіті за 1949 р. повідомляє Вільховому наступне: «трясуни (п'ятидесятники) – это фанатики, изуверы, враждебно настроенные против советской власти, распространяют различного рода провокационные измышления о советской действительности, о невыполнении закона об обязательной воинской повинности...

...общее количество п'ятидесятников-трясунов увеличилось вследствие активной деятельности «пророков-проповедников». Если на 1 марта 1949 г. числилось по неполным данным около 511 человек, то на 1 января 1950 г. числится около 1500 человек в области. Кроме того в 1949 г. возвратилось в Ровенскую область около 60 человек, бывших осужденных за отказ взять в руки оружие, которые не признают и в настоящее время своей вины перед Родиной, а говорят, что они являются «страдальцами» за дело Божье...

Отношение к коллективизации со стороны п'ятидесятников-трясунов враждебное...

Я пришел к выводу, что «центром» трясунов является Березновский район, а руководителем его является Каленик Никита Силович, проживающий в с. Димитрове, Гоцанского района нашей области. Приверженцами его – «пророками-проповедниками» есть: Удодик М.Т. (с. Поляни), Прокопчук И.И. (с. Броне), Молот И.С. (с. Витковичи), Василем К.И. (с. Богуши) и другие в количестве 16 человек... все они бродят по селам и занимаются вербовкою в секту в частности вербуют молодежь.

...считаю необходимым поставить вопрос перед правительством о принятии более строгих мер воздействия к секте трясунов» [10, арк. 92–93]. Не зважаючи на те, що ВРЄХБ продовжувала роботу серед п'ятидесятників, намагаючись залучити якнайбільше громад до структури ЄХБ, кількість нелегальних громад збільшувалась. У звіті за 4 квартал 1949 р. Вільховий зауважує, що на об'єднання із ЄХБ пішли лише «спокійні» громади, «но из оставшихся групп п'ятидесятников-трясунов все ярче विकристаллизуется очень враждебная к советской власти группировка изуверческой секты [10, арк. 93]. На прикладі Рівненської та Волинської областей можна простежити динаміку збільшення кількості нелегальних п'ятидесятницьких громад у 1949–1950 рр.:

	кількість громад / кількість віруючих	
	1949	1950
Рівненська область	17 / 773	25 / 1199
Волинська область	8 / 697	13 / 1008

Складено за: ЦДАВО України, ф. Р-4648, оп. 4, спр. 54; ЦДАВО України, ф. Р-4648, оп. 4, спр. 67.

Збільшення кількості п'ятидесятницьких віруючих на території УРСР загалом, та на території західних областей були зумовлені не лише через відкрити протидію офіційній владі, а й через відновлення складу громад шляхом повернення із 5-річного заслання віруючих. У звіті уповноваженого РСРК по УРСР за 1 квартал 1950 р. повідомляється: «...в Ровенскую область прибыло из разных мест заключения 298 человек сектантов, осужденных в своё время судебными органами Советской власти за отказ от службы в Красной Армии с оружием в руках. Большинство из этих лиц примкнуло к нелегальным группам «трясунов», где их начали выдвигать на руководящую духовную работу, как «страдальцев за дело Божье». Эти активные «антивоенники», безусловно, будут пытаться активизировать работу нелегальных групп «трясунства» [9, с. 161].

Погіршення релігійної політики радянської влади щодо протестантських організацій з 1948 р. спричинили не лише виникнення та поглиблення п'ятидесятницького підпілля, а й створили умови, за яких громадам євангельських християн-баптистів нічого не залишалось крім як об'єднувати менші громади в більші заради збереження віроповчальної ідентичності. Проте уповноважений РСРК із згоди РСРК при РМ СРСР лише посилив вимоги з регулювання діяльності громад ЄХБ на місцях. Серед впроваджених у 1949 р. вимог варто виокремити наступні:

1. ліквідувати будь-яку пропагандистську роботу серед жінок, молоді та дітей (закрити гуртки, клуби, будь-які зібрання);

2. хрещення проводити лише у визначених місцях, що віддалені від населених пунктів; здійснювати зранку; проведення узгоджувати із обласними уповноваженими; до хрещення допускати віруючих старше 25 років, що проживають у даній місцевості; ні в якому разі не хрестити бродячих віруючих; необхідно організувати закриті «баптистерії»;

3. хор можна організувати тільки із тих членів громади, що не є учнями; струнні гуртки та духові оркестри розпускаються;

4. проповідувати можуть тільки пресвітери в зареєстрованій громаді;

5. надання матеріальної допомоги забороняється; будь-яка місіонерська робота скасовується;

6. договір на оренду приміщення укладати не менше ніж на 3–5 років;

7. громади, що знаходяться на відстані 8–12 км одна від одної об'єднуються, якщо громада маленька, то їй надається можливість «засохнути на корню»;

8. не відкривати нових молитовних будинків;

9. посилити санітарно-технічні та протипожежні вимоги до молитовних будинків;

10. заборонити відкривати молитовні будинки в жилих будинках, в неізолюваних від мешканців приміщеннях, в приміщеннях розміщених поблизу культпросвітніх закладів [10, арк. 109–111].

Ілюстративним результатом даної політики є статистичні дані, що відображають кількість громад та віруючих у Рівненській та Волинській областях з 1946 р. по 1953 р. (для порівняння подані дані довоєнного періоду).

	кількість громад / кількість віруючих								
	1933	1946	1948	1949	1.1.50	1950	1951	1952	1953
Волинська область	113	79	64	64	64 / 5490	64	62 / 5209	62	62
Рівненська область	181	198	203	194	189 / 12695	182	177 / 11345	173	168

Складено за: ЦДАВО України, ф. Р-4648, оп. 4, спр. 15; ЦДАВО України, ф. Р-4648, оп. 4, спр. 54; ЦДАВО України, ф. Р-4648, оп. 4, спр. 67; ЦДАВО України, ф. Р-4648, оп. 4, спр. 81, ЦДАВО України, ф. Р-4648, оп. 4, спр. 95; ЦДАВО України, ф. Р-4648, оп. 4, спр. 111.

Політика радянської влади щодо об'єднання протестантських громад у 1950–1952 рр. відображала прагнення до завершення організаційних процесів 1945 років будь-якою ціною. П. Вільховий в листі до голови РСРК пропонував більш жорстко здійснювати релігійну політику щодо п'ятидесятників: «Що ж до діяльності «п'ятидесятників», то стосовно них необхідно вжити більш рішучих, наполегливих заходів. Необхідно припинити будь-які розмови і тим більше умовляння та напучування, а категорично вимагати від керівників таких громад і груп негайно припинити будь-яку діяльність, одночасно повідомити про це радянські й фінансово-податкові органи. Жодних заяв від «п'ятидесятників» з клопотанням про відкриття молитовних будинків приймати не слід» [5, с. 511]. Паралельно уповноважений Ради по УРСР звернувся до обласних уповноважених з вимогою збирати компромат на віруючих.

Проте, релігійна політика 1948–1953 рр. не давала належних результатів, що спричинило до нового повороту у політиці радянських організацій. 13 жовтня 1954 р. Вільховий у своєму звіті зазначив: «Мерами одной репрессии искоренить подполье «трясунов» нельзя. Необходима всесторонняя работа местных советских и партийных организаций, направленная на выявление последователей этой секты и перевоспитание их. Клин клином вышибать, т.е. руками зарегистрированных обществ евангельских христиан-баптистов выявлять подпольные группы «пятидесятников» и принимать меры, направленные на перевоспитание их» [9, с. 162]. Проте, як покаже історія, даний «спокій» триватиме зовсім не довго.

Проаналізувавши позицію евангельських християн-баптистів та п'ятидесятників в контексті їх організаційного об'єднання в 1944–1953 рр. необхідно зазначити, що фактично дане об'єднання стало можливе саме завдяки бажанню влади керівників кожної з громад. Проте, вигоди, що передбачалися із такого об'єднання – централізація влади, збільшення кількості віруючих, збільшення кількості релігійних треб, зменшення тиску з боку офіційної влади, – досить швидко знівельювалися підконтрольністю органам радянської влади та поступовим винищенням окремих напрямків (баптистів та п'ятидесятників). Спроби офіційно (заяви, скарги у вищі органи влади) та неофіційно (неофіційні з'їзди, нелегальне становище громад) змінити стан речей тільки погіршили становище пересічних віруючих.

Джерела та література

1. Вільховий, Ю. Державна політика СРСР щодо протестантських конфесій України у 40-х – 50-х роках (евангельські християни, баптисти, п'ятидесятники та ін.) / Вільховий Ю., Год Б. // Краєзнавство : науковий журнал. – 2001. – Ч. 1–4. – С. 191–198.
2. Данілова, І. Комуністична ідеологія і боротьба з протестантизмом у післявоєнній Україні (середина 1940-х – 1950-ті рр.) / Ірина Данілова // Україна ХХ ст. : Культура, ідеологія, політика : збірник статей / НАН України ; Ін-т історії України ; Відп. ред. В. М. Даниленко. – Вип. 14. – К., 2008. – С. 194–205.
3. Бондарчук, П. М. Особливості релігійної ситуації в Україні у середині 1940-х – на початку 1950-х рр. / П. М. Бондарчук // Український історичний журнал. – К. : Дієз-продукт, 2010. – № 2. – С. 137–163.
4. Боєчко В. Нескорена церква / Василь Боєчко. – Львів : УХМВМ «Добрий самарянин», 2010. – 493 с.
5. Войналович, В. А. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940–1960-х років : політологічний дискурс / В. А. Войналович. – К. : Світгляд, 2005. – 741с.
6. ЦДАВО України, ф. Р-4648, оп. 4, спр. 4, 106 арк.

7. ЦДАВО України, ф. Р-4648, оп. 4, спр. 15, 150 арк.
8. ЦДАВО України, ф. Р-4648, оп. 4, спр. 27, 156 арк.
9. Історія релігії в Україні. Пізній протестантизм в Україні [Текст] / З азаг. ред.. А. Колодного. – Т. 6. П'ятидесятники, адвентисти, Свідки Єгови / редкол. П. Яроцький. – К. ; Дрогобич : Сурма С, 2008. – 632 с.
10. ЦДАВО України, ф. Р-4648, оп. 4, спр. 54, 142 арк.

Якунина Е. И. Позиция евангельских христиан-баптистов и пятидесятников в процессе их организационного объединения в 1944–1953 гг. на примере Ровенской и Волынской областей

В статье проанализирована религиозная политика советской власти 40–50-х гг. XX ст. в контексте организационного объединения евангельских христиан-баптистов и пятидесятников. На основе анализа архивных материалов отражено положение протестантской организации в данный период на территории Ровенской и Волынской областей. Отражено положение обществ ЕХБ и пятидесятников в контексте их объединительного взаимодействия.

Ключевые слова: евангельские христиане-баптисты, пятидесятники, советская власть, Совет по делам религиозных культов, уполномоченный Совета, Волынская область, Ровенская область.

Yakunina K. I. Position of Evangelical Christians-Baptists and Pentecostals in the process of their organizational association in 1944–1953 in the Rivne and Volin regions

The religious policy of the Soviet power 40–50th is analyzed in the article in the context of organizational association of Evangelical Christians-Baptists and Pentecostals. On the basis of analysis of the archived materials position of protestant organizations is reflected in this period on territory of the Rivne and Volin areas. Position of societies of Evangelical Christians-Baptists and Pentecostals is represented in a context them unifying co-operation.

Keywords: Evangelical Christians-Baptists, Pentecostals, soviet power, Council for Religious Affairs, Representative of the Council for Religious Affairs, Volin region, Rivne region.

УДК 94:[321.01:26](477)

Т. В. Грушева

ВЗАЄМИНИ ДЕРЖАВИ ТА ХРИСТІАНСЬКИХ ЦЕРКОВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті розглядається проблема правового регулювання діяльності релігійних організацій у сучасній Україні. Аналізуються суспільно-політичні погляди українських християн.

Ключові слова: релігійна традиція, Церква, релігійна організація (група), держава, право, суспільство.

Суспільна актуалізація державно-церковних відносин в Україні спонукає правознавців, соціологів, філософів, істориків, політологів до осмислення цих процесів та пошуку засад забезпечення свободи діяльності релігійних організацій. Питання корекції державно-церковних взаємин є актуальним і зумовлено низкою причин. По-перше, сучасна українська релігійна культура знаходиться у процесі трансформації (відбувається зміна духовних парадигм), по-друге, вплив релігійного фактору на суспільні відносини не є сталим, його роль останнім часом має тенденцію до збільшення.

На особливостях державно-конфесійних відносин сучасної України позначається ряд факторів. Це, у першу чергу, наявна модель взаємин держави і церкви (релігійна мережа в Україні на початок 2012 р. представлена 55 віросповідними напрямками, які накладають свій відбиток на таку модель), специфіка національно-церковної ідентичності, традиції щодо впливу церкви на вирішення соціальних проблем, відмінні риси політичної свідомості, присутній релігійний плюралізм, соціально-економічні, культурні та політичні умови, існуючі правові документи. Аналіз сучасної української духовної ситуації дозволяє зробити висновок про включеність у громадське життя релігійного компоненту.

Специфіку сучасним взаєминам держава – церква надає попередній період української історії, що характеризується спробами тоталітарної держави знищити церкву. До протистояння держава – віруючі призвели радянська моноідеологія, відвертий наступ на релігійне життя суспільства з боку комуністичного керівництва держави, перетворення релігійних громад на своєрідні резервації, відсутність реальної змоги для відправлення культових потреб. Історія взаємин радянської держави та православної, греко- і римо-католицької церков, протестантських та інших громад має свої відмінності. Частина релігійного світу України ввійшли у так зване «релігійне підпілля», у яке входило до 25 культів, що не підлягали реєстрації. Це були, в першу чергу, релігійні напрямки, віровчення та діяльність яких носила, за думкою керівних органів, антидержавний характер (єговисти, п'ятидесятники, істинно православні християни та інші). Окрім цього, пряме втручання в життя зареєстрованих громад позбавило церковних організацій можливості незалежного існування.

Наслідком політики компартії в духовній сфері стала недовіра до держави з боку гнаних церков. У часи незалежної України вона поступово долається, у суспільно-політичних поглядах сучасних українських віруючих відбулася трансформація: більшість з них бере участь у розбудові держави, мають чітко